

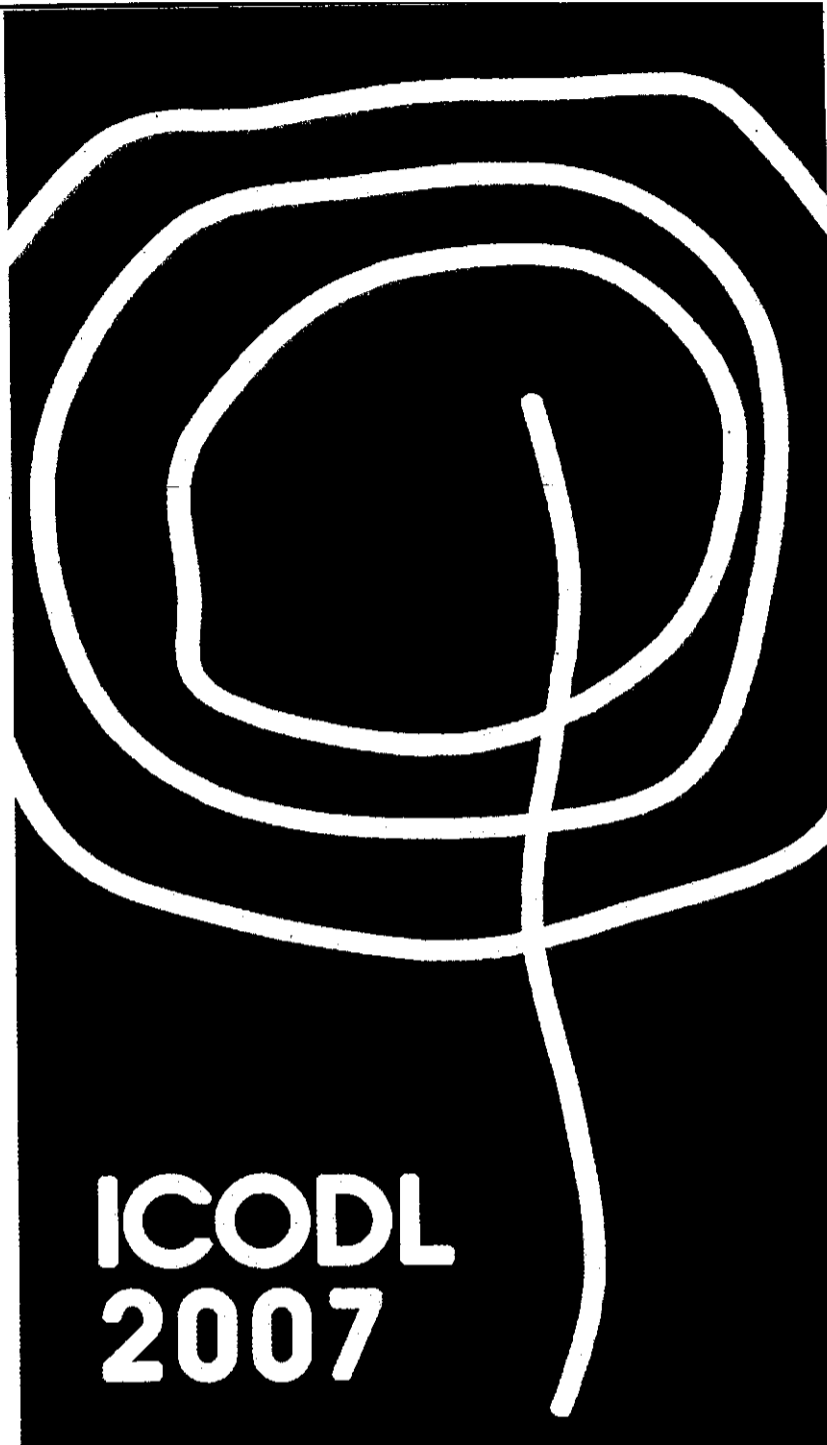
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΑΝΟΙΚΤΗΣ ΚΑΙ
ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ICODL
2007

4th INTERNATIONAL CONFERENCE
IN OPEN AND DISTANCE LEARNING

**FORMS OF DEMOCRACY IN EDUCATION:
OPEN ACCESS AND DISTANCE EDUCATION**

Editor

ANTONIS LIONARAKIS

VOLUME
ΤΟΜΟΣ **B**

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Εκδόσεις
ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ

**Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών, Σπουδές
στην Ορθόδοξη Θεολογία και Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση:
Μια Φαινομενολογική Προσέγγιση**

Χ. ΤΕΡΕΖΗΣ

*Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών
Ακαδημαϊκός Υπεύθυνος ΜΠΣ ΕΑΠ
terezis@upatras.gr*

Χ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

*Επικ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών
ΣΕΠ ΕΑΠ
cranag@upatras.gr*

Γ. ΚΟΥΣΤΟΥΡΑΚΗΣ

*Λέκτορας Πανεπιστημίου Πατρών
ΣΕΠ ΕΑΠ
koustourakis@upatras.gr*

Α. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ

*Δρ. Θεολογίας
ΣΕΠ ΕΑΠ
aathanasios@yahoo.com*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η χρήση και η αξιοποίηση των τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στη διδακτική πρακτική των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ) έχει αποτελέσει ένα σημαντικό ερευνητικό ζητούμενο. Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η διερεύνηση της χρήσης και αξιοποίησης των ΤΠΕ στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών του ΕΑΠ «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία». Η διερεύνηση των αντιλήψεων των μεταπτυχιακών φοιτητών του συγκεκριμένου προγράμματος έγινε με τη χρήση κατάλληλα διαμορφωμένου ερωτηματολογίου. Με το περιεχόμενό του και τη διάρθρωσή του επιδιωκόταν να δοθεί στους φοιτητές η ευκαιρία ώστε να εκφράσουν με αναλυτικό τρόπο τόσο τις μορφωτικές εμπειρίες τους από τη φοίτησή τους στο ΕΑΠ όσο και τις απόψεις και τις προτάσεις τους σχετικά με τη χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία. Να προβούν δηλαδή τελικά και σε συνθετικές κρίσεις, ικανές να αναδείξουν προβληματισμούς για την βελτίωση της δομής και του περιεχομένου της παρεχόμενης γνώσης. Πρόκειται δηλαδή για ένα ερωτηματολόγιο που σε ικανό βαθμό μετεξελίσσει την εμπειρία σε μια οιονεί θεωρία ή σε θεωρητικού τύπου εκτιμήσεις και προτάσεις. Ή με άλλους λόγους, αναδεικνύει από τις διαπιστώσεις συγκεκριμένες δεοντολογικές προοπτικές.

ABSTRACT

The use and development of the technologies of information and communications in the teaching process at Hellenic Open University's educational programs constitutes an important research subject. The purpose of this study is to examine the use and development of these technologies in the graduate program of Hellenic Open University "Studies in the Orthodox Theology." The exploration of the students' opinions in this particular program has been accomplished with the use of an appropriate questionnaire. The aim of this questionnaire was to offer the students the opportunity to express their educational experiences, during their studies at Hellenic Open University, as well as their views and suggestions in relation to the use of the technologies of information and communications in the educational process.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σπουδή του θεολογικού λόγου καθώς και οι τρόποι μετάδοσης των ποικίλων πτυχών του στην εκπαιδευτική διαδικασία υπήρξαν σε μόνιμη κλίμακα αντικείμενα ευρύτατου επιστημονικού διαλόγου και μελέτης στο ελληνικό εκπαιδευτικό πλαίσιο, αλλά κυρίως στο αντίστοιχο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Η.Π.Α (Grayston, 1970-1971, Gorman, 1984, Kraft και Ton, 1986, Mealand, 1988), Mullins, 1990, Boomershire, 1993, Hsu, 1993, Peters, 1994, Baker, 1995, Poswick, 1995), Hanson, 1997, Dugusau, 1998, Aikonen, 2000, Decker, 2000, Peters, 2001, Farmer και Dalton, 2002, Beavers, 2004, Antonopoulos, 2005). Είναι επίσης γεγονός, ότι, εάν για τις παραδοσιακές διδακτικές μεθόδους μετάδοσης και πρόσληψης της θρησκευτικής γνώσης αναζητήθηκαν τρόποι ανανέωσης και προσαρμογής

στα νέα εκπαιδευτικά δεδομένα, δεν θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι το ίδιο συνέβη και με την εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Ειδικότερα, οι καινοτόμες αλλαγές των ΤΠΕ καθώς και οι νέες μέθοδοι προσέγγισης της θρησκευτικής γνώσης στην οποίες με την παρέμβασή τους συμβάλλουν, αποτελούν πεδίο σοβαρού προβληματισμού, εκ μέρους των εκπαιδευτικών και των τριών βαθμίδων εκπαίδευσης, για τους τρόπους αλλά και την έκταση της χρήσης των τεχνολογιών αυτών στο συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο. Ως αποτέλεσμα αυτού του προβληματισμού, και σε αντίθεση με τις αντίστοιχες περιπτώσεις από τους εκπαιδευτικούς χώρους της χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Η.Π.Α., προκύπτει, σε πολλές περιπτώσεις, είτε η διατύπωση ενός έντονου σκεπτικισμού αναφορικά με την χρήση τους, είτε ο εισαγωγικός τρόπος προσέγγισης ο οποίος και επικεντρώνεται κυρίως στην περιγραφή των πτυχών των ΤΠΕ (Τσικριτσής, 1996, Παύλου, 2002, 2003, Μάτος, 2004, Τσάγκας, 2004, Μαράς, 2005, 2007).

Στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, η δημιουργία του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία», με τη μέθοδο της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αποτελεί πλέον μια νέα εκπαιδευτική πραγματικότητα στις θεολογικές σπουδές στην Ελλάδα. Επίσης, η εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία συνιστά ένα πολυσύνθετο αντικείμενο επιστημονικής μελέτης και έρευνας για τις συνέπειες της χρήσης των τεχνολογιών αυτών σε ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα θεολογικών σπουδών.

Με βάση τα ανωτέρω στοιχεία, στην παρούσα εργασία επιχειρείται, για πρώτη φορά από την έναρξη του μεταπτυχιακού προγράμματος «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία», η διεπιστημονική διερεύνηση για τη χρήση και την αξιοποίηση των ΤΠΕ καθώς και η ανίχνευση των αντιλήψεων-αξιολογήσεων των μεταπτυχιακών φοιτητών του συγκεκριμένου προγράμματος επί του θέματος. Με τη δημιουργία κατάλληλα διαμορφωμένου επιστημονικού ερωτηματολογίου, έγινε προσπάθεια ώστε να δοθεί στους φοιτητές η ευκαιρία να διατυπώσουν με αναλυτικό τρόπο τόσο τις εκπαιδευτικές εμπειρίες τους από τη φοίτησή τους στο ΕΑΠ όσο και τις απόψεις, τις θέσεις και τις προτάσεις τους σχετικά με τη χρήση των ΤΠΕ στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα. Στην διαδικασία συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου οι συμμετέχοντες φοιτητές καλύπτουν ένα ευρύ πεδίο συμμετοχής στην διδακτική διαδικασία, δηλαδή α) είτε παρακολουθούν τις εισαγωγικές ενότητες, β) είτε βρίσκονται στο μέσον της φοίτησής τους και, γ) έχουν ολοκληρώσει τον κύκλο των θεματικών ενοτήτων του συγκεκριμένου μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών. Οπότε θα υποστηρίξουμε ότι το δείγμα που προκύπτει είναι, σε εκτενή βαθμό, αντικειμενικό. Μάλιστα να προσθέσουμε ότι η αντικειμενικότητα αυτή ενισχύεται και από τον ίδιο θεματικό άξονα της έρευνάς μας, ο οποίος στηρίζεται στην αναζήτηση συνάφειας ανάμεσα σε θεωρητικά επίπεδα που παρουσιάζουν μεταξύ τους ειδολογικές διαφορές. Και τα εν λόγω επίπεδα είναι οι επιστήμες της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης (ερμηνευτικές προσεγγίσεις), της εκπαιδευτικής τεχνολογίας, και της ερμηνευτικής θεολογίας. Με την ρήτρα ωστόσο, ότι δεν εκφεύγουμε από τον έλεγχο νομιμότητας που υποχρεωτικά δέχεται η έρευνά μας από τα συγκεκριμένα εμπειρικά δείγματα που αναλύουμε.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2005-2007 και αφορούσε στην χρήση των ΤΠΕ για την παροχή της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (ΑεξΑΕ) στους φοιτητές της Θεματικής Ενότητας (Θ.Ε.) ΟΡΘ60 «Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας», του μεταπτυχιακού προγράμματος «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία» του ΕΑΠ. Κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2005-2007 παρακολούθησαν το πρόγραμμα της Θ.Ε. «Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας» 50 μεταπτυχιακοί φοιτητές. Ο τόπος πραγματοποίησης των Ομαδικών Συμβουλευτικών Συναντήσεων (ΟΣΣ) ήταν η Αθήνα.

Για την έρευνα αυτή χρησιμοποιήθηκε κατάλληλα δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο αναλύθηκε συστηματικά σε όλες τις παραμέτρους από τον διδάσκοντα στους φοιτητές, κατά τη διάρκεια της 4ης ΟΣΣ., και παραδόθηκε για συμπλήρωση από τους φοιτητές κατά τη διάρκεια της 5ης ΟΣΣ. Στο ερωτηματολόγιο αυτό απάντησαν 43 συνολικά μεταπτυχιακοί φοιτητές, που ήταν παρόντες στη συγκεκριμένη ΟΣΣ. Οι απόντες, μετά από δική τους επιθυμία, έλαβαν ηλεκτρονικά το ίδιο ερωτηματολόγιο το οποίο

και έστειλαν συμπληρωμένο με την χρήση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στο διδάσκοντα την θεματική ενότητα. Πιο συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο περιείχε ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου. Στις ερωτήσεις κλειστού τύπου οι απαντήσεις δόθηκαν στην πεντάβαθμη κλίμακα Likert (επιλογές: καθόλου, λίγο, αρκετά, πολύ, πάρα πολύ).

Όπως ήδη αναφέραμε, η έρευνα αυτή αποσκοπεί στη διερεύνηση των απόψεων των μεταπτυχιακών φοιτητών της Θ.Ε. «Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας», όσον αφορά στη χρήση των ΤΠΕ για τις σπουδές τους στο ΕΑΠ. Οι απόψεις αυτές συνδέονται και προσδιορίζονται από τις μέχρι τώρα σπουδαστικές εμπειρίες τους στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στην ορθόδοξη θεολογία. Μέσα από την ανάλυση των δεδομένων, που ελήφθησαν από τις απαντήσεις του δείγματος και με βάση τη φαινομενολογική προσέγγιση, δηλαδή τον μη επικαθορισμό των προσεγγίσεων από προθεωρητικές παραμέτρους, επιχειρούμε να διερευνήσουμε τις εμπειρίες και τις απόψεις των φοιτητών σε σχέση με τις ΤΠΕ (Schutz, 1972; Wilson, 2002; Muzzetto, 2006), ώστε να διαπιστώσουμε το κατά πόσον αυτοί θεωρούν, αφενός, ότι με τη χρήση τους αίρονται ή αναφύονται εμπόδια και, αφετέρου, διευκολύνονται ή όχι στις σπουδές τους. Με δεδομένο ότι διαβιούμε σε μια εποχή συνεχών τεχνολογικών εξελίξεων, είναι πολύ σημαντικό να γνωρίζουμε τις απόψεις των άμεσα ενδιαφερομένων από τη στιγμή που οι εξελίξεις αυτές επηρεάζουν αναπόφευκτα και τον τρόπο παροχής των σπουδών τους. Και μάλιστα σε ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα, το οποίο, από πλευράς περιεχομένου, δεν συνδέεται άμεσα με την τεχνολογία και τις εξελίξεις στους κλάδους της.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος έχουν ως ακολούθως:

- (α) Ως προς το φύλο έχουμε: 31 άνδρες (72,1%) – 12 γυναίκες (27,9%).
 (β) Ως προς την οικογενειακή κατάσταση 15 φοιτητές δήλωσαν ανύπαντροι (34,9%) και 28 παντρεμένοι (65,2%).
 (γ) Ως προς την ηλικία, το δείγμα συνίσταται από φοιτητές από όλες σχεδόν τις ηλικιακές κατηγορίες, όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί. Το μικρό όμως, μέγεθός του δεν επιτρέπει επαγωγικές στατιστικές αναλύσεις με βάση αυτό το χαρακτηριστικό.

26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55
6 (14,0%)	9 (20,9%)	11 (25,6%)	7 (16,3%)	8 (18,6%)	2 (4,7%)

Πίνακας 1. Οι ηλικιακές κατηγορίες του δείγματος

- (δ) Ως προς το βασικό πτυχίο, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι θεολογικές σπουδές είχαν 15 φοιτητές του δείγματος (34,9%), ενώ 28 από αυτούς (65,1%) είχαν βασικές σπουδές κατά το μάλλον ή ήττον μη συμβατές προς την θεολογία.

- (ε) Σε σχέση με τη διαμονή πλησίον του τόπου διενέργειας των ΟΣΣ, φάνηκε ότι 31 (72,1%) από τους φοιτητές κατοικούσαν εγγύτερα ενώ 12 (27,9%) κατοικούσαν σε νησιά ή απομακρυσμένες περιοχές.

Στον Πίνακα 2 φαίνονται τα αποτελέσματα από τις απαντήσεις του δείγματος σε σχέση με τις γνώσεις τους (αυτοαξιολόγηση) για τον χειρισμό η/υ και Internet. Οι απαντήσεις δόθηκαν στην πεντάβαθμη κλίμακα Likert (καθόλου=1, λίγο=2, αρκετά=3, πολύ=4, πάρα πολύ=5) και έχουν ως ακολούθως:

Χειρισμός η/υ και Internet	Μέσος όρος	Τυπ. απόκλιση
χειρισμός η/υ	3,98	0,86
χειρισμός ηλεκτρονικού ταχυδρομείου	4,32	0,94
συγγραφή – επεξεργασία κειμένου	4,28	0,91
πλοήγηση στο Internet	4,28	0,93
χρήση μηχανών αναζήτησης	4,21	0,96

Πίνακας 2. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις σχετικά με τις γνώσεις χειρισμού η/υ και Internet από το δείγμα

Στον Πίνακα 3 φαίνονται τα αποτελέσματα από τις απαντήσεις του δείγματος σε σχέση με τη χρήση του η/υ και του Internet για τις ανάγκες των σπουδών τους. Αυτά, στην 5βαθμη κλίμακα Likert, έχουν ως ακολούθως:

Χρήση η/υ και Internet για τις σπουδές	Μέσος όρος	Τυπ. απόκλιση
επικοινωνία με το ΕΑΠ	3,74	1,21
επικοινωνία με τον καθηγητή - σύμβουλο	3,72	1,24
συγγραφή των γραπτών εργασιών	4,65	0,69
ενημέρωση από τον καθηγητή σύμβουλο	4,51	0,93
ενημέρωση από το ΕΑΠ	4,07	1,16

Πίνακας 3. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις σχετικά με τη χρήση η/υ και Internet από το δείγμα για τις ανάγκες των σπουδών

Το δείγμα, επίσης, φαίνεται ότι χρησιμοποιεί τακτικά τον η/υ στο χώρο εργασίας του (μ.ό.=4,12 με τ.α.=1,18) αλλά και κατ' οίκον (μ.ό.=4,09 με τ.α.=1,13). Οι ερωτηθέντες δήλωσαν ότι είχαν παρακολουθήσει επιτυχώς κατά μέσο όρο 2,2 Θεματικές Ενότητες (τ.α.=1,08, ελάχιστο=1, μέγιστο=4), συμπεριλαμβανομένης και αυτής του ακαδημαϊκού έτους 2006-2007. Σχεδόν οι μισοί από το δείγμα (18, 41,9%) είχαν παρακολουθήσει 2 Θ.Ε. Αυτό σημαίνει ότι έχουν πλήρη, στο μέτρο του εφικτού, γνώση των απαιτήσεων για τις σπουδές στο ΕΑΠ.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4, το δείγμα θεωρεί σε μεγάλο και σε πολύ μεγάλο βαθμό ότι η χρήση των η/υ και του Internet μπορεί να μειώσει εμπόδια σχετικά με την απόσταση της κατοικίας του σπουδαστή από το ίδρυμα, τις οικογενειακές υποχρεώσεις του, τα ενδεχόμενα προβλήματα υγείας ή τις αναπηρίες, τις επαγγελματικές δεσμεύσεις του και τις ενδεχόμενες οικονομικές δυσχέρειες.

Η χρήση η/υ και Internet θα μπορούσε να μειώσει εμπόδια σχετικά με:	Μέσος όρος	Τυπ. απόκλιση
απόσταση κατοικίας από το Πανεπιστήμιο	4,16	1,06
οικογενειακές υποχρεώσεις	3,86	1,09
προβλήματα υγείας - αναπηρίες	4,49	0,70
επαγγελματικές υποχρεώσεις	4,19	0,79
οικονομικές δυσκολίες	3,29	1,40

Πίνακας 4. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις σχετικά με τη χρήση η/υ και Internet για τη μείωση εμποδίων

Στον Πίνακα 5 επίσης, φαίνονται τα αποτελέσματα από τις απαντήσεις του δείγματος σχετικά με τις απόψεις τους για την αύξηση των δυνατοτήτων στις σπουδές με τη χρήση των η/υ και του Internet.

Η χρήση η/υ και Internet θα μπορούσε να αυξήσει τις δυνατότητες σχετικά με:	Μέσος όρος	Τυπ. απόκλιση
πρόσβαση των ενδιαφερομένων στο ΕΑΠ	3,97	1,02
δυνατότητα εισαγωγής όλων των πολιτών	3,63	1,19
πραγματοποίηση σπουδών	4,17	1,10
ολοκλήρωση σπουδών	4,29	0,87

Πίνακας 5. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις σχετικά με τη χρήση η/υ και Internet για την αύξηση δυνατοτήτων στις σπουδές

Η χρήση του μη παραμετρικού στατιστικού κριτηρίου Mann-Whitney στις απαντήσεις του δείγματος έδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς το φύλο σε μερικές περιπτώσεις. Πιο συγκεκριμένα, φάνηκαν τα εξής:

1. Οι άνδρες θεωρούν ότι χειρίζονται με μεγαλύτερη άνεση τον η/υ και πλοηγούνται ευκολότερα στο Internet από τις γυναίκες ($z=-2,223$; $p<0,05$).
2. Οι άνδρες θεωρούν ότι μπορούν να χειριστούν ευκολότερα τις μηχανές αναζήτησης για την ανεύρεση πληροφοριών ($z=-2,209$; $p<0,05$).

3. Οι άνδρες θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τις γυναίκες ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών από το ΕΑΠ θα μπορέσει να μειώσει τα εμπόδια που σχετίζονται:

(α) με τον τόπο κατοικίας και την απόστασή της από το ίδρυμα παροχής σπουδών ($z=-3,252$; $p<0,05$),

(β) με τις οικογενειακές υποχρεώσεις ($z=-2,517$; $p<0,05$),

(γ) με τις επαγγελματικές δεσμεύσεις ($z=-2,349$; $p<0,05$),

(δ) με τις οικονομικές δυσκολίες – δυσχέρειες ($z=-2,176$; $p<0,05$).

Δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ ανύπαντρων και παντρεμένων φοιτητών σε καμία ερώτηση από όσες τους υποβλήθηκαν.

Από τις απαντήσεις του δείγματος φαίνεται ότι αυτοί που διαμένουν μακράν από τον τόπο διενέργειας των ΟΣΣ θεωρούν ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών από το ΕΑΠ θα μπορέσει να μειώσει τα εμπόδια που σχετίζονται με οικονομικές δυσκολίες – δυσχέρειες σε μεγαλύτερο βαθμό από αυτούς που διαμένουν πλησίον του τόπου διενέργειας των ΟΣΣ. Η διαφορά αυτή είναι στατιστικά σημαντική ($z=-2,113$; $p<0,05$).

Στη συνέχεια, θα επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στις ανοικτού τύπου ερωτήσεις και θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα της ποιοτικής ανάλυσης σε καθεμία από αυτές.

Στην ερώτηση «Με ποιο τρόπο θεωρείτε ότι θα μπορούσε η χρήση των νέων τεχνολογιών να βοηθήσει στην αύξηση και την υποστήριξη των ικανοτήτων – δεξιοτήτων του φοιτητή του ΕΑΠ προκειμένου να βελτιώσει τις επιδόσεις του;» οι απαντήσεις των μεταπτυχιακών φοιτητών έδωσαν τα εξής αποτελέσματα:

- με τη χρήση των ΤΠΕ είναι εφικτή η προώθηση της αυτομόρφωσης (υποστηρικτικά μαθήματα, κατάρτιση, εξάσκηση) με τελικό αποτέλεσμα τη βελτίωση του φοιτητή (6 φοιτητές).
- Εξασφαλίζεται η αμεσότητα στην επικοινωνία μεταξύ των φοιτητών αλλά και μεταξύ των φοιτητών και των διδασκόντων όπως και η καλύτερη συνεργασία μεταξύ φοιτητών και διδασκόντων (11 φοιτητές).
- Εξασφαλίζεται η πρόσβαση σε ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες, με αποτέλεσμα την πληρέστερη αναζήτηση πληροφοριών, οι οποίες μπορεί να αξιοποιηθούν και στη διαδικασία συγγραφής και παρουσίασης των γραπτών εργασιών (18 φοιτητές).
- Με τη χρήση των ΤΠΕ εξοικονομείται χρόνος και χρηματική δαπάνη (3 φοιτητές).

Στην ερώτηση «με ποιο τρόπο θα μπορούσε η χρήση των νέων τεχνολογιών να βοηθήσει στη γνωστική υποστήριξη του φοιτητή του ΕΑΠ;» οι απαντήσεις που δόθηκαν έχουν ως εξής:

Θετικές απόψεις:

- Με πρόσβαση στο διαδίκτυο, εύρεση πηγών – παροχή πληροφοριών και διευρυμένες δυνατότητες από την αξιοποίησή του – αύξηση δυνατοτήτων φοιτητή (31 φοιτητές).
- Με προώθηση της συνεργασίας και της επικοινωνίας μεταξύ φοιτητή – καθηγητή (7 φοιτητές).
- Με την ενσωμάτωση των ΤΠΕ τόσο στο εκπαιδευτικό έργο όσο και στο εκπαιδευτικό υλικό (7 φοιτητές).
- Τρεις φοιτητές που δηλώνουν ότι δεν έχουν αρκετές γνώσεις στη χρήση των υπολογιστών και του internet ανέφεραν ότι θα επιθυμούσαν το ΕΑΠ να τους βοηθήσει κατάλληλα στον εν λόγω τομέα.

Αρνητικές απόψεις:

- Δύο φοιτητές εξέφρασαν την άποψη ότι δεν επιθυμούσαν την χρήση των ΤΠΕ, διότι προτιμούσαν τις πρόσωπο με πρόσωπο συναντήσεις και είχαν περαιτέρω εμπιστοσύνη στο βιβλίο σε σύγκριση με τον η/υ. Πρόκειται για γυναίκες οι οποίες δήλωσαν ότι δεν έχουν επαρκή γνώση χειρισμού η/υ.

Στην ερώτηση «με ποιο τρόπο χρειάζεται το ΕΑΠ να στηρίξει την παροχή του έργου του περισσότερο στις νέες τεχνολογίες;» οι απαντήσεις των φοιτητών έχουν ως εξής:

- Με εμπλουτισμό του περιεχομένου της ιστοσελίδας του ΕΑΠ για ενημέρωση των φοιτητών μέσα από τις ανακοινώσεις της για τα θέματα σπουδών που τους αφορούν – βελτίωση υπηρεσιών του ΕΑΠ (10 φοιτητές).
- Με βελτίωση ιστοσελίδας του ΕΑΠ, διότι στην παρούσα φάση είναι πολύπλοκη, αποθαρρύνοντας τον φοιτητή να την εξερευνήσει, και με κατάλληλη οργάνωση του περιεχομένου της (4 φοιτητές).

- Με παροχή κινήτρων από το ΕΑΠ προς τους φοιτητές για τη χρήση των ΤΠΕ (κίνητρα – εκπτώσεις για την αγορά τεχνολογικού εξοπλισμού) (3 φοιτητές).
- Με κατάρτιση των φοιτητών για την ευχερή χρήση των νέων τεχνολογιών (5 φοιτητές).
- Μετατροπή της βιβλιοθήκης του ΕΑΠ σε πλήρως ψηφιακή όπως και του εκπαιδευτικού υλικού καθώς και καθολική χρήση των ΤΠΕ για την επαφή διδασκόντων και διδασκομένων (16 φοιτητές).
- Τρεις φοιτήτριες εξέφρασαν την άποψη ότι ο τρόπος παροχής εκπαίδευσης από το ΕΑΠ δεν πρέπει να μεταβληθεί, διότι υπάρχουν δυσκολίες πρόσβασης από όσους δεν έχουν γνώσεις χειρισμού η/υ, ενώ παράλληλα με την περαιτέρω χρήση των ΤΠΕ μειώνεται η προσωπική επαφή μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων.

Στην ερώτηση «Με ποιο τρόπο η περισσότερη χρήση των νέων τεχνολογιών θα μπορούσε να μειώσει τα ποσοστά εγκατάλειψης των σπουδών στο ΕΑΠ» είχαμε τις εξής απαντήσεις:

- Διά της αξιοποίησης των δυνατοτήτων επικοινωνίας με τη χρήση των ΤΠΕ (e-mail, διαδίκτυο για άντληση πληροφοριών - γνώσεων) (14 φοιτητές).
- Διά της αξιοποίησης των δυνατοτήτων εκπαίδευσης με τη χρήση των ΤΠΕ (τηλεδιάσκεψη, πρόσβαση σε υλικό μελέτης) (3 φοιτητές).
- Ένας φοιτητής υποστηρίζει ότι ως προϋπόθεση εισαγωγής στο ΕΑΠ θα πρέπει να τεθεί η ικανότητα χρήσης των ΤΠΕ.
- Ωστόσο, 5 φοιτητές εκφράζουν την άποψη ότι η διευρυμένη χρήση των ΤΠΕ στο ΕΑΠ θα οδηγήσει σε περαιτέρω εγκατάλειψη σπουδών, διότι η χρήση των η/υ δεν είναι επαρκώς διαδεδομένη, αρκετά άτομα δεν γνωρίζουν να τους χρησιμοποιούν επαρκώς ή να τους αξιοποιούν αποτελεσματικά, ενώ κάποιοι δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα για να τους προμηθευτούν.

Στο ερώτημα «με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στο ΕΑΠ για την πραγματοποίηση μιας ΟΣΣ από απόσταση, λ.χ. με τηλεδιάσκεψη, θα ευνοείται μια συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία φοιτητών» οι απαντήσεις έχουν ως εξής:

- Θα ευνοηθούν όσοι κατοικούν στις μεγάλες πληθυσμιακά πόλεις, αγήκουν ενδεχομένως σε ανώτερες κοινωνικές τάξεις και διαθέτουν χρήματα για να εξασφαλίσουν την σχετική υποδομή (6 φοιτητές).
- Θα ευνοηθούν όσοι είναι νεότεροι σε ηλικία και είναι εξοικειωμένοι με τις νέες τεχνολογίες (8 φοιτητές).
- Θα ευνοηθούν όσοι κατοικούν σε νησιά και απομακρυσμένες περιοχές και δεν μπορούν να μεταβαίνουν στις ΟΣΣ (11 φοιτητές).
- Θα ευνοηθούν όσοι έχουν θάρρος για να εκφράσουν τις απόψεις τους σε συζητήσεις (1 φοιτήτρια).
- Θα ευνοηθούν όλοι, διότι είναι ελάχιστη η οικονομική επιβάρυνση για εξασφάλιση εξοπλισμού πρόσβασης στο διαδίκτυο (1 φοιτητής).
- Δύο φοιτητές, τέλος, εξέφρασαν την άποψη ότι δεν χρειάζεται να φτιάσουμε στην πραγματοποίηση ΟΣΣ από απόσταση, διότι θα υφίστατο απώλειες η ανθρώπινη επικοινωνία.

Στην ερώτηση «Πιστεύετε ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών στο ΕΑΠ για την πραγματοποίηση των τελικών γραπτών εξετάσεων από απόσταση και με ηλεκτρονικό τρόπο θα ευνοήσει μια συγκεκριμένη κατηγορία φοιτητών;» οι απαντήσεις που δόθηκαν έχουν ως εξής:

- Καταφατική απάντηση για τους οικονομικά πιο ισχυρούς (4 φοιτητές).
- Καταφατική απάντηση για τους γνώστες χειρισμού των η/υ (6 φοιτητές).
- Καταφατική απάντηση για όσους δεν μπορούν να μετακινηθούν και να έλθουν για τις εξετάσεις ή μένουν σε ακριτικές περιοχές ή οι απομακρυσμένοι φοιτητές (5 φοιτητές).
- Καταφατική απάντηση για αυτούς που θα θέσουν ως στρατηγικό στόχο να παραπλανήσουν τον εξεταστή (3 φοιτητές).
- Όλους τους φοιτητές, διότι μπορούν να εξεταστούν από απόσταση χρησιμοποιώντας την ηλεκτρονική υποδομή των δήμων, σχολείων και πνευματικών κέντρων (1 φοιτητής).

Στο ερώτημα «Πώς θα μπορούσαν οι νέες τεχνολογίες να βοηθήσουν στην υπέρβαση των εμποδίων για σπουδές στο ΕΑΠ και στην προώθηση του στόχου των ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών για όλους;» οι απαντήσεις έχουν ως εξής:

- Με την παροχή ηλεκτρονικού υλικού (7 φοιτητές).
- Με την παροχή εκπαίδευσης βασισμένης στις ΤΠΕ (4 φοιτητές).
- Με την πιο αποτελεσματική οργάνωση παροχής πληροφοριών και επικοινωνίας μέσα από τις ΤΠΕ (10 φοιτητές).
- Με επιχορήγηση για αγορά η/υ και δωρεάν παροχή ίντερνετ ή χορήγηση του εξοπλισμού από το ΕΑΠ στους φοιτητές (2 φοιτητές).
- Τέλος, ένας φοιτητής υποστήριξε ότι οι ΤΠΕ δεν είναι πανάκεια και συνεπώς δεν θα βοηθήσουν στην υπέρβαση των εμποδίων.
Τέλος, στο ερώτημα «Η περισσότερη χρήση των νέων τεχνολογιών θα προσέδιδε περαιτέρω κύρος στα πτυχία του ΕΑΠ;» υπήρξαν οι εξής απαντήσεις:
 - Καταφατική απάντηση, διότι θα διαφοροποιούσε το ΕΑΠ από τα συμβατικά πανεπιστήμια και θα καθιστούσε τα πτυχία πιο ισχυρά (3 φοιτητές).
 - Καταφατική απάντηση, διότι θα προσάρμοζε το ΕΑΠ στα παγκόσμια δεδομένα (4 φοιτητές).
 - Καταφατική απάντηση, διότι θα διευκολύνονταν αρκετές διεργασίες πρόσβασης σε βιβλιοθήκες και εφαρμογές νέων μεθόδων εκπαίδευσης (2 φοιτητές).
 - Αρνητική απάντηση, διότι η χρήση των ΤΠΕ δεν προσφέρει κύρος στα πτυχία αλλά το κύρος τους σχετίζεται με την ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου (2 φοιτητές).
 - Αρνητική απάντηση, διότι τα πτυχία του ΕΑΠ είναι αναγνωρισμένα ήδη από το ελληνικό κράτος (2 φοιτητές).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Με την ανάλυση του ανωτέρω ερευνητικού υλικού μας και όσον αφορά στην αξιοποίηση των ΤΠΕ για την προσφορά εκπαίδευσης από απόσταση στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία», μπορούμε να σημειώσουμε ως συνθετικές κρίσεις τα ακόλουθα:

α) Εκπαιδευτικό υπόβαθρο φοιτητών του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Με βάση τα στοιχεία του δείγματος μόνον το 34% των φοιτητών του ΕΑΠ έχει προπτυχιακή παιδεία στις θεολογικές σπουδές, ενώ αντίστοιχα το 65,1% είχαν προπτυχιακές σπουδές σε γνωστικά αντικείμενα μη συναφή με την θεολογία. Η παράμετρος αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική σε ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα ειδικής κατεύθυνσης και πιστεύουμε ότι χρήζει της προσοχής και της περαιτέρω μελέτης. Αναλυτικότερα, το ανωτέρω στοιχείο διαφοροποιεί σημαντικά την φύση και τον χαρακτήρα του συγκεκριμένου μεταπτυχιακού προγράμματος, σε σχέση με τα αντίστοιχα προγράμματα των δύο θεολογικών σχολών στα συμβατικά ελληνικά πανεπιστήμια. Στα θεολογικά μεταπτυχιακά προγράμματα των συμβατικών πανεπιστημίων, το γεγονός ότι για την πλειοψηφία των συμμετεχόντων φοιτητών η μεταπτυχιακή εξειδίκευση αποτελεί συνέχεια της προπτυχιακής συντελεί και στην αντίστοιχη διάρθρωση των προγραμμάτων αλλά και των χρησιμοποιούμενων διδακτικών συγγραμμάτων.

Αντίθετα, στο ΕΑΠ, η μη αυτονόγη προϋπόθεση ολοκλήρωσης προπτυχιακού κύκλου θεολογικών σπουδών για την συμμετοχή στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα καθώς επίσης και ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός φοιτητών χωρίς την εμπειρία της προπτυχιακής σπουδής στην θεολογία συντελούν στο παρόν, αλλά πιστεύουμε και στο μέλλον, στην δημιουργία μιας νέας εκπαιδευτικής πραγματικότητας που θα νοσηματοδοτείται, κατά το μάλλον ή ήττον, από την ασυνέχεια. Στην πραγματικότητα αυτή δύο κύρια στοιχεία θα είναι ιδιαιτέρως έντονα: Το πρώτο αφορά στον εκπαιδευτικό προσανατολισμό του προγράμματος σε ευρύτερους επιστημονικούς ορίζοντες από αυτόν που κυρίως χαρακτηρίζουν τα αντίστοιχα προγράμματα των συμβατικών πανεπιστημίων. Οι θετικές συνέπειες του διαρκώς αναπτυσσόμενου διεπιστημονικού διαλόγου πιστεύουμε ότι θα δώσει στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα νέες δυνατότητες εκπαιδευτικής προσφοράς, κατάκτησης της θρησκευτικής γνώσης από τους διδάσκοντες και τους συμμετέχοντες φοιτητές. Το δεύτερο στοιχείο αφορά στις πτυχές της ευρύτερης εκπαιδευτικής λειτουργίας του μεταπτυχιακού προγράμματος. Ειδικότερα θα πρέπει να μελετηθεί εκ νέου και με συστηματικό τρόπο

πο: I) Η δημιουργία διδακτικών εγχειριδίων, τα οποία να συνταχθούν με ανάλογο τρόπο ώστε να καλύπτουν τις γνωστικές ανάγκες των φοιτητών τόσο στο εισαγωγικό επίπεδο επαφής με την θρησκευτική γνώση, όσο και στο μεταπτυχιακό επίπεδο εξειδίκευσης στο περιεχόμενό της. II) Η επανεξέταση της προσφοράς της θρησκευτικής γνώσης κατά τέτοιο τρόπο, ώστε, όχι μόνον να καλύπτει θετικά υπό τους αυστηρούς επιστημολογικούς όρους τις απαιτήσεις της διδακτικής μεθόδου της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αλλά και να ενσωματώνει δημιουργικά όλα τα προσφερόμενα προς αξιοποίηση στοιχεία των ΤΠΕ. III) Η διαρκής αναζήτηση των τρόπων ανανέωσης και του συνεχούς εμπλουτισμού των επιστημονικών μεθόδων έρευνας στην εκπαιδευτική διαδικασία του μεταπτυχιακού προγράμματος.

β) Μαθησιακή διαδικασία και χρήση των ΤΠΕ στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα

Με βάση και πάλι τα δεδομένα της ανωτέρω έρευνάς μας διαπιστώνουμε ότι ένας ικανός αριθμός φοιτητών χρησιμοποιεί δύο βασικά μέσα των ΤΠΕ και κυρίως τον ηλεκτρονικό υπολογιστή ως όργανο μάθησης, έχει δε βασική γνώση στην χρήση των λειτουργιών του διαδικτύου. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τονίσουμε ότι οι φοιτητές δίνουν έμφαση στην χρήση των ΤΠΕ, είτε στο επίπεδο επικοινωνίας με τον καθηγητή σύμβουλο, είτε για την επιτυχή ανταπόκριση στις εκπαιδευτικές απαιτήσεις του μεταπτυχιακού προγράμματος, όπως για παράδειγμα είναι η σύνταξη των γραπτών εργασιών της θεματικής ενότητας. Οι φοιτητές επίσης τονίζουν την θετική συμβολή των ΤΠΕ στην κάλυψη των γεωγραφικών αποστάσεων αλλά και στην ευκολία για την μεταξύ τους επικοινωνία.

Η ενδελεχής όμως μελέτη όλων των προηγούμενων στοιχείων της έρευνας που σχετίζονται με την μαθησιακή διαδικασία και την χρήση των ΤΠΕ στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα, σε συνάρτηση με την διδακτική εμπειρία των διδασκόντων στην θεματική ενότητα ΟΡΘ60 «Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας», αναδεικνύει και επιπρόσθετα στοιχεία, στα οποία πιστεύουμε ότι θα πρέπει να δοθεί επίσης ιδιαίτερη προσοχή. Ειδικότερα:

- 1) Η θετική αναφορά των φοιτητών στην χρήση και τις δυνατότητες των ΤΠΕ στην μαθησιακή διαδικασία δεν συνοδεύεται και από την εκ μέρους τους σταδιακά αυξανόμενη επαφή με τις δυνατότητες των ΤΠΕ. Έτσι, και παρά τις συνεχείς προτάσεις αλλά και την αδιάκοπη ενθάρρυνση των διδασκόντων προς τους φοιτητές να προβαίνουν στην συστηματική χρήση των ΤΠΕ, μόνο ένα ελάχιστο ποσοστό ανταποκρινόταν θετικά. Το φαινόμενο ήταν εξαιρετικά έντονο στον τομέα της επικοινωνίας φοιτητών και καθηγητή-σύμβουλου. Αναλυτικότερα, πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι σε ποσοστό που υπερβαίνει το 85% οι φοιτητές απέφυγαν συστηματικά την χρήση των λειτουργιών του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Έτσι, προτιμούσαν τον παραδοσιακό τρόπο της τηλεφωνικής επικοινωνίας με τον καθηγητή-σύμβουλο, προκειμένου να αντλήσουν εκπαιδευτικές πληροφορίες αλλά και να αναζητήσουν την εκπαιδευτική συνδρομή του, στα στάδια της έρευνας και της προετοιμασίας των γραπτών εργασιών της θεματικής ενότητας που παρακολουθούσαν.
- 2) Οι φοιτητές της θεματικής ενότητας «Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας» υπογραμμίζουν την θετική συμβολή των ΤΠΕ και ιδιαίτερα του διαδικτύου: α) για την πρόσβασή τους σε ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες, με αποτέλεσμα την πληρέστερη αναζήτηση πληροφοριών, οι οποίες μπορεί να αξιοποιηθούν και στην διαδικασία συγγραφής και παρουσίασης των γραπτών εργασιών, β) για την εύρεση επιστημονικών πηγών, ως προς την παροχή πληροφοριών, και τις διευρυμένες δυνατότητες αξιοποίησής τους, με τελικό αποτέλεσμα την αύξηση των δυνατοτήτων του φοιτητή. Ταυτόχρονα όμως υπάρχουν και περιπτώσεις διατύπωσης έντονου προβληματισμού αναφορικά με την χρήση των νέων τεχνολογιών αλλά και προτάσεις για την ενίσχυση στην χρήση των παραδοσιακών μέσων μάθησης. Έτσι, στον τομέα της σύνταξης των γραπτών εργασιών, οι διδάσκοντες διαπίστωσαν την ελλιπή διάθεση εκ μέρους των φοιτητών ως προς την χρήση πηγών σε ψηφιακή μορφή και την ιδιαίτερη προσφυγή τους στην χρήση και παραπομπή στο περιεχόμενο των συμβατικών-έντυπων πηγών γνώσης.

Για την κάλυψη των ανωτέρω υπαρκτών εκπαιδευτικών αναγκών των φοιτητών του μεταπτυχιακού προγράμματος, πιστεύουμε ότι θα μπορούσαν να συμβάλλουν θετικά:

- α) Η δημιουργία ενός διαδικτυακού τόπου-πύλης (web-portal), ενταγμένου οργανικά στον ευρύτερο

- δικτυακό τόπο του ΕΑΠ, με εκπαιδευτικό χαρακτήρα προσαρμοσμένο ειδικά στις ανάγκες των φοιτητών του προγράμματος και στο διδακτικό πλαίσιο της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.
- β) Η εξειδικευμένη ταξινόμηση και η δημιουργία ψηφιακού διαθεματικού καταλόγου των διαδικτυακών και ψηφιακών πηγών της θεολογικής και θρησκευολογικής έρευνας, ώστε να καταστούν πραγματικό εργαλείο ερευνητικής εργασίας σε μεταπτυχιακό επίπεδο σπουδών.
- γ) Η δημιουργία εκτεταμένης βάσης δεδομένων (database) με ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό για τη θεολογική και θρησκευολογική έρευνα, με πρωταρχικό σκοπό να αποτελέσει πηγή εναλλακτικού εκπαιδευτικού υλικού καθώς επίσης υποστηρικτικό μέσο έρευνας και σπουδής για τους διδάσκοντες και τους φοιτητές του προγράμματος.
- δ) Η συνεχής επιμόρφωση σε θέματα τεχνικής φύσεως και χρήσης των ΤΠΕ, η οποία θα αναληφθεί από εξειδικευμένο διδάσκοντα του συγκεκριμένου μεταπτυχιακού προγράμματος και υπό την προοπτική μιας ειδικής αποστολής: 1) την παρουσίαση των εκπαιδευτικών-ερευνητικών δυνατοτήτων του διαδικτυακού τόπου στους διδάσκοντες και τους φοιτητές όλων των θεματικών ενότητων του μεταπτυχιακού προγράμματος και, 2) τη διδασκαλία και την προσφορά των απαραίτητων οδηγιών και της εκπαιδευτικής υποστήριξης στους διδάσκοντες και τους φοιτητές, με στόχο την ορθή αξιοποίηση του ψηφιακού ερευνητικού υλικού της ιστοσελίδας.
- ε) Η κατάλληλη προετοιμασία για τη δημιουργία επικοινωνίας με την χρήση των ΤΠΕ, με αντίστοιχα μεταπτυχιακά τμήματα θεολογικών και θρησκευολογικών σπουδών των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ΗΠΑ. Η επίτευξη της υπό στόχευση επικοινωνίας θα συμβάλλει: 1) στην προβολή του ψηφιακού υλικού με έμφαση τις πηγές της ανατολικής ορθόδοξης θεολογίας και, 2) στην ανταλλαγή εκπαιδευτικού ψηφιακού υλικού κοινών ακαδημαϊκών ενδιαφερόντων. Η περαιτέρω θεμελίωση της εν λόγω επικοινωνίας πιστεύουμε ότι θα αποτελέσει και αφορμή ενός ευρύτερου και αμοιβαίου επιστημονικού εμπλουτισμού για τους διδάσκοντες και φοιτητές του μεταπτυχιακού προγράμματος. Παράλληλα, θα διαμορφώσει και την κατάλληλη ψυχολογική ατμόσφαιρα για να υπερβθούν ενδεχόμενες αγκυλώσεις αναφορικά με το τι είναι γνώση και ειδικότερα θρησκευτική γνώση και πώς προσλαμβάνεται, στο πλαίσιο μιας ταχύτατα και δυναμικά εξελισσόμενης τεχνολογικής κοινωνίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aikonen, R. (2000). OrtoWeb: From Contents as an IT Based Learning Environment for Orthodox Religion Education. Στο Β. Κόμης (Επιμ.). *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση. Εισηγήσεις στο 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο με Διεθνή Συμμετοχή*. Πάτρα, σσ. 434-441.
- Antonopoulos, A. (2005). Teaching Religion with Hypertext Sources: Towards a Digital Conceptualization of Constructive Religious Education in the Open and Distance Learning Environment. Στο Α. Lionarakis (Ed.). *Proceedings of 3rd International Conference on Open and Distance learning. Applications of Pedagogy and Technology*. Patra 11-12 November, 2005, Vol. B, Patra: Hellenic Open University, σσ. 108-120.
- Baker, J. (1995). *Christian Cyberspace Companion: A Guide to the Internet and Christian Online Resources*. Grand Rapids, MI: Baker Books.
- Beavers, A. (2004). The Ecole Initiative: Creating a Hypertext Encyclopaedia of Early Church History on the World Wide Web. Retrieved June 29, 2007 from: <http://www2.evansville.edu/ecoleweb/>.
- Boomershire, T. (1993). Biblical Megatrends: Towards a Paradigm for the Interpretation of the Bible in Electronic Media. Στο Η. C. Kee (Ed.). *American Bible Society Symposium Papers on The Bible in the Twentieth-First Century*. Philadelphia: Trinity Press International. σσ. 209-230.
- Decker, R. (2000). Communicating the Text in the Postmodern Ethos of Cyberspace: Cautions Regarding the Technology and the Text, *Detroit Baptist Seminary Journal*, 5, σσ. 45-70.
- Durusau, P. (1998). *High Places in Cyberspace: A Guide to Biblical and Religious Studies, Classics, and Archaeological Resources on the Internet*. Atlanta, GA: Scholars Press.
- Farmer, K. και Dalton, R. (2002). Using Multimedia Resources in Teaching the Bible, *Interpretation*, 56:4, σσ. 387-397.

- Gorman, G. (1984). *Theological and Religious Reference Materials*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Grayston, K. (1970-1971). Computers and the New Testament, *New Testament Studies* 17, σσ. 477-480.
- Hanson, K. (1997). *Accessing the Ancient World: The Bible, Antiquity, and the World Wide Web*. Philadelphia: Fortress Press.
- Hsu, J. (1993). *A Comprehensive Guide to Computer Bible Study. Up to Date Information on the Best Software*. Dallas, TX: Word Publications.
- Kraft, R. και Τον, E. (1986). *Computer Assisted Tools for Septuagint Studies*. Atlanta, GA: Scholars Press.
- Μαράς, Α. (2005). *Εισαγωγή στην Πληροφορική: Θεολογία και Πληροφορική*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Α. Σταμούλης.
- , Θεολογία και Πληροφορική. Στο Ζ. Σμυρνάου και Α. Κουτσούκος (Επιμ.). *Σύγχρονη Παιδαγωγική και Ψυχολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ηρόδοτος, σσ. 195-212.
- Μάτος, Α. (2004). Το μάθημα των Θρησκευτικών και ο ηλεκτρονικός γραμματισμός των μαθητών, *Σύναξη* 80, σσ. 95-103.
- Mealand, D. (1988). Computers in the New Testament Research: An Interim Report, *Journal for the Study of New Testament*, 33, σσ. 97-115.
- Muzzetto, L. (2006). Time and Meaning. Στο Alfred Schutz. *Time & Society*, 15:1, σσ. 5-31.
- Mullins, P. (1990). Sacred Text in an Electronic Age, *Biblical Theology Bulletin*, 20, σσ. 99-106.
- Παύλου, Ν. (2002). Η χρήση της Πληροφορικής από το θεολόγο καθηγητή, *Κοινωνία*, 45:1, σσ. 48-54.
- , (2003). Θεολογία και Διαδίκτυο (Internet), *Κοινωνία*, 46:4, σσ. 391-399.
- Peters, O. (1994). Distance Education: A Historical Sociological and Anthropological Interpretation (1973). Στο D. Keegan (Επιμ.). *Otto Peters on Distance Education: The Industrialization of Teaching and Learning*. London: Routledge, σσ. 128-169.
- , (2001) *Learning and Teaching in Distance Education. Pedagogical Analyses and Interpretations in an International Perspective*. London: Kogan Page.
- Poswick, F. (1995). *Bible and Computers: Desk and Discipline. The Impact of Computers on Biblical Studies: Proceedings of Association Internationale Bible et Informatique in Amsterdam, August 1994*. Paris-Geneve: Chapion-Slatkine.
- Schutz, A. (1972). *The Phenomenology of the Social World*. Northwestern: University Press.
- Τσάγκας, Ι. (2004). Ο ρόλος του θεολόγου καθηγητή στην ηλεκτρονική μάθηση (e-learning) και στο διαδίκτυο (internet), *Κοινωνία*, 47:3, σσ. 229-234.
- Τσικριτσής, Μ. (1996). *Θεολογία και Πληροφορική*, Τόμ. Α, Ηράκλειο.
- , «Θεολογία και Πληροφορική». Στο *Ορθοδοξία και φυσικές επιστήμες*. Αθήνα, σσ.155-170.
- Wilson, T.D. (2002). Alfred Schutz, Phenomenology and Research Methodology for Information Behaviour Research. *Fourth International Conference on Information Seeking in Context*, Universidade Lusiana, Lisbon, Portugal, September 11 to 13, 2002. Retrieved March 18, 2007, from: <http://informationr.net/tdw/publ/papers/schutz02.html>.